

Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan kartoittaminen ja kehittäminen Kemissä

Juuliska Jokinen & Riia Järvelä

Opinnäytetyö
Sosiaaliala
Vammaistyö ja kuntoutus
Sosionomi (AMK)

2015

Sosiaaliala
Vammaistyö ja kuntoutus
Sosionomi

Tekijä	Juuliska Jokinen & Riia Järvelä	Vuosi	2015
Ohjaaja	Sari Halttunen & Rauni Rätty		
Toimeksiantaja	Kemin kaupungin kehitysvamma palvelut		
Työn nimi	Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan kartoittaminen ja kehittäminen Kemissä		
Sivu- ja liitemäärä	40 + 8		

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää teemahaastatteluiden ja nimettömien kyselylomakkeiden avulla miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa voisi kehittää Kemissä. Halusimme kuulla sekä työntekijöiden että vanhempien mielipiteen kehittämiskohteista. Vammaisten lasten vanhemmille annoimme mahdollisuuden vastata nimettömästi kyselylomakkeisiin. Aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöille toteutimme teemahaastattelut toukokuussa 2015.

Aluksi kartoitimme missä kaikissa Kemin aamu- ja iltapäivätoiminnoissa on vammaisia lapsia asiakkaana. Iltapäivätoimintaa järjestetään Kemissä seitsemässä eri koulussa, joista kolmessa oli asiakkaana yksi tai useampi vammaisen lapsi. Vammaisia lapsia oli iltapäivätoiminnoissa yhteensä kymmenen. Jaoimme kyselylomakkeet kymmenelle perheelle, joista viisi vastasi kyselyymme. Vastausprosentti oli siis 50. Kyselylomakkeen mukana oli saatekirje, jossa kerroimme tutkimuksen tavoitteesta ja tarkoituksesta. Kyselylomake sisälsi strukturoituja ja avoimia kysymyksiä.

Haastattelimme neljää työntekijää. Yhdestä yksiköstä saimme kaksi haastattelua. Halusimme haastatella jokaisesta yksiköstä vähintään yhtä työntekijää, jotta saamme mahdollisimman monipuolisesti tietoa vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan kehittämiskohteista. Teemahaastattelun sekä kyselylomakkeen kysymykset koskivat samoja asioita.

Työntekijöiden haastatteluista nousi samankaltaisia kehittämiskohteita yksiköstä riippumatta. Jokaisessa yksikössä oli myös omat kehittämiskohteet, mutta emme opinnäytetyössämme lähde erittelemään mitkä kehittämiskohteet olivat missäkin yksikössä. Vanhempien kyselylomakkeiden vastaukset olivat yhteneväisiä työntekijöiden haastatteluiden kanssa. Kehittämiskohteet liittyivät muun muassa työntekijäresursseihin ja tiloihin. Kokonaisuudessaan sekä työntekijät että vanhemmat olivat tyytyväisiä vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaan Kemissä.

Asiasanat vammaisuus, aamupäivätoiminta, iltapäivätoiminta, kehittäminen

Lapland University of Applied Sciences
Degree Program of Social Services

Author	Juuliska Jokinen & Riia Järvelä	2015
Supervisor	Sari Halttunen & Rauni Rätty	
Commissioned by	Kemin kaupungin kehitysvammopalvelut	
Subject of thesis	A study on the organizing and developing the morning and afternoon activities for children with disabilities in Kemi	
Number of pages	40 + 8	

The target of our bachelor's thesis was to find out how to develop the morning and afternoon activities for children with disabilities in Kemi. This survey was executed through theme-interviews and also through anonymous questionnaires. We wanted to hear both employees and parents of the children with disabilities regarding their opinions on what should be developed. To the parents we gave a possibility to give answer the questionnaires anonymously. The theme-interviews for employees within morning and afternoon activities took place in May 2015

First we mapped where and in which morning and afternoon activities in Kemi there are children with disabilities as clients. In Kemi there are 7 different schools where afternoon activities are arranged out of which in 3 schools there was one or more children with disability as clients. Altogether there were 10 handicapped children who attended the afternoon activity. We addressed the questionnaires to these 10 families and received answers from 5. Thus the response rate was 50%. Together with the questionnaire there was a letter attached where we described the meaning and the target of this survey. In the questionnaire there were both structured and open questions.

We interviewed altogether four employees. In one unit we had two interviews. Our target was to have at least one interview in each unit to get as wide picture as possible of what kind of development is needed in morning and afternoon activity. Both the 'theme-interviews' and the questionnaires were about the same items.

As a result from those interviews the same kind of topics came up regardless of which unit the employee was from. In each unit there were also their own special items to be developed but in this thesis we do not specify which items in which unit. The results from the questionnaires of the parents were concurrent with what we found out from the interviews. To mention a few, the resources regarding the number of employees and the facilities. All in all, although there is need for development, both employees and parents were satisfied with how the morning and afternoon activities have been arranged in Kemi.

Key words morning activities, afternoon activities, disability, developing

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	VAMMAISUUS JA SEN MÄÄRITELMÄ	5
2.1	Vammaisuuden määrittely	5
2.2	Vammaisuuden eri muodot	6
3	PERUSOPETUKSEN AAMU- JA ILTAPÄIVÄTOIMINTA VAMMAISILLE LAPSILLE	10
3.1	Lainsäädäntö	10
3.2	Aamu- ja iltapäivätoiminnan lähtökohdat	11
3.3	Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminta Kemissä	14
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	16
4.1	Tutkimuksen tarve ja tausta	16
4.2	Tutkimusprosessi	17
4.3	Tutkimusmenetelmät	18
4.4	Eettisyys ja luotettavuus	20
5	TEEMAHAASTATTELUN TULOKSET	22
6	KYSELYLOMAKKEIDEN TULOKSET	27
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	30
8	POHDINTA	34
	LÄHTEET	38
	LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Hyvin järjestetty perusopetuslain mukainen aamu- ja iltapäivätoiminta tukee koulun perustehtävää ja luo lapselle eheän ja tasapainoisen päivän vanhempien käytössä töissä. Toiminnan taustalla vaikuttavat useat lait ja asetukset, kuten perusopetuslaki, erityishuoltolaki ja aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. Aamu- ja iltapäivätoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja sitä järjestetään lasten vapaaajalla. Sen tehtävänä on lapsen, oli hänellä vamma tai ei, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. (Perusopetuksen laatukriteerit 2012, 57)

Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi selvittää, miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestetään Kemissä ja miten sitä voisi kehittää. Leipätehtaan toimintakeskuksesta toivoi opinnäytetyötä Leipätehtaan aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Aihe oli mielenkiintoinen ja hyödyllinen, joten päätimme laajentaa opinnäytetyömme koskemaan Leipätehtaan lisäksi muita Kemian alueen vammaisille lapsille suunnattuja aamu- ja iltapäivätoimintoja. Rajasimme opinnäytetyömme koskemaan niitä aamu- ja iltapäivätoiminnan yksiköitä Kemissä, joissa kyseisellä hetkellä oli vähintään yksi vammaisen lapsi asiakkaana. Rajasimme myös opinnäytetyömme koskemaan vammaisdiagnoosin saaneita lapsia, sillä koimme opinnäytetyöstämme tulevan liian laaja, jos olisimme ottaneet mukaan myös erityistä tukea tarvitsevat lapset.

Opinnäytetyömme sisältää teoria- ja tutkimusosuuden. Teoriaosuudessa on tietoa vammaisuudesta ja sen eri määritelmistä, sekä vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnasta, sen lähtökohdista ja siihen vaikuttavista laeista ja asetuksista. Tutkimusosuus sisältää vanhemmille suunnatun kyselylomakkeen sekä työntekijöille suunnatun teemahaastattelun. Sekä kyselylomakkeiden, että teemahaastattelun pohjana olemme käyttäneet aamu- ja iltapäivätoiminnan laatukriteereitä. Tutkimusosuudessa olemme tuoneet esille sekä vanhempien, että työntekijöiden ajatuksia vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan kehityskohteista Kemissä.

2 VAMMAISUUS JA SEN MÄÄRITELMÄ

2.1 Vammaisuuden määrittely

Vammaisuutta on mahdollista määritellä monella eri tavalla. Vammaisuus muodostuu erilaisista moraalisisista, biologisista, taloudellisista, yksilöllisistä ja sosiaalisista tulkinnoista, joihin vaikuttavat sosiaaliset olosuhteet ja järjestelyt. Esimerkiksi kun puhutaan oppimisvaikeuksista ne tulevat esille kulttuureissa, joissa arvostetaan tehokkuutta ja älykkyyttä, sekä koulu- ja työmenestystä. Samoin jos ihminen ei katso toista ihmistä silmiin, voidaan sitä länsimaissa pitää yhtenä autismin merkinä, vaikka joissakin kulttuureissa on luonnollista välttää silmiin katsomista. (Ladonlahti, Naukkarinen & Vehmas 2001, 90.)

Sosiaalisen selitysmallin mukaan vammaisuus nähdään ei-toivottavana ja vammaisuuden koetaan rajoittavan ihmisen elämään enemmän tai vähemmän. Vammaista ihmistä ei siis pidetä ”kokonaisena ihmisenä”. Vammaisuus määritelmän on luonut yhteisö, ja määritelmä tekee vammaisesta ihmisestä erilaisen kuin muut. Yhteisö on määritellyt vammaisen henkilön sellaiseksi, joka ei täytä niin sanotun terveen ihmisen kriteerejä eli henkilö ei kykene osallistumaan täysin yhteiskunnalliseen elämään. (Ladonlahti ym. 2001, 103–104.)

Jokainen yhteisö on erilainen ja yhteisöt määrittelevät normaaliuden ja ihanteellisen ihmisen kriteerit omalla tavallaan. Esimerkiksi länsimaissa arvostetaan älykkyyttä, ja jos ihminen ei ole kovin älykäs, se vammauttaa ihmistä enemmän kuin niissä valtioissa, joissa arvostetaan enemmän fyysistä kyvykkyyttä. Jos vammaisuusluokitukset ovat pelkästään yhteisön sosiaalisesti luotuja merkityksiä, niin kysymyksenä herää voiko vammaisuusluokitukset kadota, jos ihmisten asenteet ja arvot muuttuisivat. Eli vammaisuuden eri kysymykset pakottavat meidät miettimään vammaisuutta koskevia käsityksiä ja käytänteitä. (Ladonlahti ym. 2001, 104.)

Vammaispalvelulaissa vammaisella henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jolla on pitkäaikaisia erityisvaikeuksia selviytyä tavallisista elämän toiminnoista vamman tai

sairauden vuoksi. Vammaisella henkilöllä on oikeus saada palveluita vammansa tai sairautensa vakavuuden mukaan. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987 2 §.) Vammaisella henkilöllä on pysyvä pitkäaikainen vamma, joka vaikuttaa merkittävästi henkilön elämään. Pitkäaikaisia pysyviä vammoja voivat esimerkiksi olla pysyvä liikuntavamma, henkinen vamma, älyllinen vamma tai aistivamma. (Vernerinet.net.)

World Report On Disability Tutkimuksen mukaan vammaisuus voidaan määrittellä häiriön, vuorovaikutuksen, yksilön taustatekijöiden sekä toiminnan ja osallistumisen rajoitusten avulla. Tutkimuksessa kerrotaan myös, että vammaisuus on kehittyvä käsite. (World Health Organization & The World Bank 2011, 4.)

Vammaisuutta määrittäessä on myös muistettava, että vammoja ja sairauksia on erilaisia, jotka vaikuttavat henkilön diagnoosiin. Henkilöllä voi olla vammaisuuteen kuuluvia erilaisia piirteitä. Esimerkiksi cp-vammaisuus luokitellaan vammaisuuteen, mutta lisäksi cp-vammaisella henkilöllä voi olla kehitysvammaisuuteen kuuluvia kehityksen tai henkisen toiminnan ongelmia. (Vernerinet.net.) Eli vammaisuuden kirjoon kuuluu erilaisia vammoja, sairauksia sekä kehityksen ja henkisen toiminnan ongelmia. Joka tapauksessa vamman tai sairauden laatu määrittelee palvelutarpeen.

2.2 Vammaisuuden eri muodot

Lapsen vammaisuus voi olla shokki vanhemmille. Kun perhe saa tietää lapsen vammaisuudesta, järjestetään perheelle tukea ja palveluita, joiden avulla perheen arki sujui. Vammaisella lapsella voi olla todella paljon erilaisia suunnitelmia jo ennen kouluikää. On olemassa kuntoutussuunnitelma, erityishuoltosuunnitelma, päivähoiton toiminta- ja kuntoutussuunnitelma, palvelusuunnitelma sekä koulutussuunnitelma. Suunnitelmien avulla tuetaan lapsen kehitystä sekä tuetaan koko perhettä. Jokainen lapsi on yksilö, joka tarvitsee yksilöllistä tukea ja apua. (Määttä 1999.) Myös lapsen vamman laatu selviää, kun lapselle tulee lisää ikää. Erilaisten tutkimusten avulla kartoitetaan tilanne ja selvitetään mitä tukea ja apua lapsi tulee tarvitsemaan tulevaisuudessa.

Kehitysvammaisuus on yksi vammaisuuden osa-alue. Kehitysvammalaissa kehitysvammaisella henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden vian tai vamman vuoksi. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 1§.)

Kehitysvammaisuus ei ole sairaus, vaan se on vaurio tai vamma, joka vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn. Kehitysvamma voidaan määritellä ennen 18 vuoden ikää ja vamman aste voi vaihdella lievästä vaikeaan kehitysvammaan. Esimerkiksi lievästi kehitysvammaisilla voi olla oppimisvaikeuksia kun taas vaikeasti kehitysvammaisella voi olla ongelmia kommunikoinnin ja ymmärtämisen suhteen. Vamman vakavuus vaikuttaa siihen, miten kehitysvammaisen henkilö oppii ja missä osa-alueissa hän tarvitsee apua. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry.)

Mahdollisia syitä kehitysvammaan on useita ja monesti kehitysvammaisuuden aiheuttaja jää epäselväksi. Esimerkiksi perintötekijät ja raskauden ajan ongelmat vaikuttavat sikiöön. Synnytyksessä hapen puute voi aiheuttaa lapselle pysyvän vamman tai myöhemmin lapsen sairastuminen voi vammauttaa lapsen. Puolet lievästi kehitysvammaisuuden sekä 30 prosenttia vaikeasti kehitysvammaisuuden syistä jäävät tuntemattomiksi. Kehitysvammaisuutta ei saa sekoittaa muihin vammaisuuden muotoihin kuten liikuntavammoihin tai cp-vammaan. Vammaisella henkilöllä voi olla myös useampi vamma. (Vernerinet.net.)

Cp-vammaisuus ei ole kehitysvamma, mutta kuitenkin kehitysvammaiselle henkilöllä voi esiintyä cp-vammaisuutta. CP-vammassa sikiö tai alle kahden vuoden vanha lapsi saa aivovaurion, joka aiheuttaa asennon ylläpitämisen ja tahdonalaisten liikkeiden suorittamisen vaikeuden. CP-vammaisuutta on vaikea todeta vastasyntyneellä lapsella, mutta kuitenkin vaikea cp-vamma on mahdollista diagnosoida ensimmäisten elinkuukausien aikana. Muussa tapauksessa lapsen kehitystä on seurattava, jotta vamma voidaan todeta. (Vernerinet.net.)

CP-vammaisuudessa liikuntavamman lisäksi on myös olemassa erilaisia liitännäisongelmia riippuen CP-vamman vakavuudesta. Ongelmia voivat olla aistitoimintojen poikkeavuudet, toiminnallisen näönkäytön vaikeudet, kommunikaatio

vaikeudet, syömisongelmat, älyllisen toiminnan poikkeavuudet, epilepsia, käyttäytymisen ongelmat sekä sekundaariset ongelmat tukielimissä. (Mäenpää.)

Liikuntavamma sen sijaan vaikuttaa ihmisen liikkumiseen vamman laajuuden mukaan ja liikuntavammainen henkilö voi tarvittaessa käyttää erilaisia apuvälineitä. Liikuntavammainen henkilö ei pysty kunnolla käyttämään käsiään ja jalkojaan. Esimerkiksi käveleminen sekä tavaroiden ottaminen ja pitäminen kädessä on hankalaa. Liikuntavammoja on erilaisia, esimerkiksi jos liikuntavamma johtuu aivovauriosta, sitä kutsutaan cp-vammaksi. Liikuntavammoja on myös eriasteisia, ja vamman vaikeuden mukaan liikuntarajoitteinen henkilö voi käyttää erilaisia apuvälineitä kuten pyörätuolia. Liikuntavamma vaikeuttaa koulunkäyntiä, työntekoa ja asumista. (Vernerinet.net.)

Aivovaurion lisäksi liikuntavamman voi aiheuttaa äkillinen tapaturma tai rasitusvammat. Äkillinen tapaturma voi sattua missä vain, liikenteessä, koulussa, työpaikassa jne. Sen sijaan rasitusvammat muodostuvat hitaasti liiallisen ja yksipuolisen kuormittamisen vuoksi. Rasitusvammoja voivat olla esimerkiksi penikkatauti, rasitusmurtumat ja selkävaivat. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Lisäksi on olemassa epilepsia, jota voidaan hoitaa esimerkiksi lääkityksen avulla. Epileptinen kohtaus johtuu hermosolujen poikkeavasta sähköisestä toiminnasta aivoissa. Epilepsiaa hoidetaan silloin kun kohtauksia tulee useampi vuorokauden aikana. Suurimmalla osalla epilepsiaa sairastavilla sairaus pysyy hyvin hallinnassa hoidon avulla, mutta osalla epilepsiaa sairastavista hoito ei auta kunnolla ja sairaus haittaa elämää. (Epilepsialiitto 2015.)

Suomessa epilepsiaa sairastaa noin 1 prosentti väestöstä eli 56 000 suomalaista, joista 5000 on lapsia. Vaikeahoitoista epilepsiaa sairastaa 9000 henkilöä eli noin 20–25 prosenttia kaikista epilepsiaa sairastavista. (Epilepsialiitto 2015.)

Vammaisuuden osa-alueisiin kuuluu myös erilaiset aistivammat. Aistivammoiksi luetaan esimerkiksi näkö- ja kuulovammat. Näkövammaisuuden yleisimmät syyt ovat perinnölliset ja synnynnäiset viat. Eläkeikäisellä näkövamman kehittymiseen

vaikuttaa verkkokalvon ikärappeuma sairaus. Sen sijaan aikuisilla näkövammaisuuden yleinen aiheuttaja on glaukooma ja diabetes. (Terveyskirjasto 2015.)

Kuulovammaisilla esiintyy kuulovamman vakavuudesta riippuen vaikeuksia oppia puhetta vaikeuksia oppia puhetta ja puhekommunikaatiota. Kuulovamman vakavuus voi vaihdella lievästä kuulovammasta kuurouteen. Puhekommunikoinnin oppiminen helpottaa vuorovaikutusta ja sosiaalisia tilanteita. Samalla kuulovammainen oppii säätelemään omaa puhettaan ja saa niin sanottua sanatonta tietoa vuorovaikutustilanteissa. Esimerkiksi kuulovammainen henkilö kuulee toisen puheesta, että millä mielellä toinen on. Kuulolla on myös suuri merkitys ympäristön havainnoinnissa ja siihen reagoimisessa, esimerkiksi erilaiset reaktiot liikenteen ääniin, kuten auton torvi tai polkupyöräilijän soittokello. (Suomen Kuurosokeat ry 2013.)

3 PERUSOPETUKSEN AAMU- JA ILTAPÄIVÄTOIMINTA VAMMAISILLE LAPSILLE

3.1 Lainsäädäntö

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskevan sääntelyn perustan muodostavat perusopetuslain (628/1998) 8 a luku (L 1136/2003), valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen muuttamisesta (115/2004) ja opetushallituksen vahvistamat koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet (27.2.2004). 1.8.2004 astui voimaan laki perusopetuslain muuttamisesta (1136/2003), joka edellytti kuntia järjestämään itse tai organisoimaan lain mukainen aamu- ja iltapäivätoiminta kunnassa toimivien koulujen 1. ja 2. luokkien oppilaille sekä perusopetuksen luokkien erityisopetukseen siirretyille oppilaille. Tärkeitä säädöksiä toiminnan toteuttamisen luotettavuuden ja laadukkuuden kannalta ovat laki lasten kanssa työskentelevien rikostausta selvittämisestä annetun lain (504/2002) muuttamisesta (L1138/2003) ja opetushallituksen päätös aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajan ammattitutkinnon perusteista. (Rajala 2006, 9.)

Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa voidaan järjestää edellä mainittujen lisäksi myös kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain nojalla. (Kehitysvammaisten tukiliitto) Perusopetuslakiin nähden kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki on erityislaki. Sitä sovelletaan kehitysvammaisen aamu- ja iltapäivähoitoon silloin, kun perusopetuslain mukaiset palvelut eivät riitä kattamaan vammaisen lapsen hoidon tarvetta. (Kehitysvammaisten tukiliitto) Erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat muun muassa yksilöllinen hoito ja muu huolenpito. Mikäli vammansa ja yksilöllisen avun tarpeensa vuoksi vammaisen lapsi ei kykene käyttämään normaalipalveluja, saa hän erityishuoltonsa toteuttamiseksi tarpeelliset palvelut kehitysvammalain nojalla. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 4§:n 2 kohdan mukaan kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa tarkoitettu erityishuolto sekä siihen liittyvä kuljetus ovat maksutto-

mia. Uudet perusopetuslain säädökset eivät poista oikeutta maksuttomaan palveluun. Palvelun ollessa mahdollista järjestää useamman lain nojalla, viranomaisella on velvollisuus soveltaa asiakkaalle edullisempaa lakia. (Sivula 2013)

3.2 Aamu- ja iltapäivätoiminnan lähtökohdat

Aamu- ja iltapäivätoiminta on oppituntien ulkopuolella järjestettävää kerho- ja vapaa-ajan toimintaa. Se on suunnattu peruskoulun 1. ja 2. luokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien osalta erityisopetukseen otetuille tai siirretyille oppilaille. Perusopetuslaki määrittelee erityisoppilaan seuraavalla tavalla: Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen. Erityisopetus järjestetään mahdollisuuksien mukaan muun opetuksen yhteydessä taikka muutoin erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa. Oppilaalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (PoL 17§ 2 mom). Kunta vastaa aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisestä. Se voi järjestää aamu- ja iltapäivätoimintaa itse tai yhdessä muiden kuntien kanssa, se voi hankkia palvelut esimerkiksi järjestöiltä, yhdistyksiltä tai seurakunnilta tai se voi avustaa palveluiden tuottajia. Velvollisuutta aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämiseen kunnilla ei ole. (Opetus- ja kulttuuriministeriö)

Perusopetuslaissa tarkoitetun aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä päättää opetushallitus. (Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet) Näiden pohjalta kunta laatii toimintasuunnitelman, jonka toteutumisesta kunta on vastuussa. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on tukea kasvatustyötä kodin ja koulun välillä, sekä tukea lapsen eettistä kasvua ja tunne-elämän kehitystä. Tavoitteena on lasten hyvinvoinnin ja tasa-arvoisuuden edistäminen, syrjäytymisen ennaltaehkäisy ja osallisuuden lisääminen. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on ammattitaitoisen ja tehtävään soveltuvan henkilön valvonnassa tarjota lapsille monipuoliset mahdollisuudet osallistua turvalliseen, virkistävään ja ohjattuun toimintaan ja mahdollistaa lepo rauhallisessa ympäristössä. Aamu- ja

iltapäivätoiminnan sisällöt voivat liittyä harrastuksiin tai kehitystä tukeviin toimiin, kuten liikunta, kädentaidot, kielellinen ja kuvallinen ilmaisu, musiikki, arkiaskareet tai tiedolliset aiheet. Lapsille voidaan tarjota myös mahdollisuus tehdä koulutehtäviä aamu- ja iltapäivätoiminnan aikana. (Opetus- ja kulttuuriministeriö)

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta on kehitetty vahvistamaan lasten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Toiminnan toteuttamisen ja järjestämisen lähtökohtana ovat aamu- ja iltapäivätoiminnan yleiset tavoitteet myös silloin kun lapsella on erityisen tuen tarve. Työskentelytapojen ja toimintaympäristön suunnittelussa tulee huomioida lasten yksilölliset tarpeet, ikä ja kehitysvaihe. Aamu- ja iltapäivätoiminta tukee itsetunnon ja omatoimisuuden kehitystä, itsenäistymistä ja sosiaalista kasvua lasten omien edellytysten mukaisesti. Lapsia kannustetaan aloitteellisuuteen ja aktiivisuuteen sekä heille tarjotaan mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin ja yhdessä toimimiseen. (Opetushallitus 2011)

Kehityksessään tukea tarvitseville lapsille erityisen tärkeitä ovat toiminnan ja ajankäytön suunnittelu ja selkeys sekä tilanteiden ennakointi. Nuorempien lasten osalta leikin merkitys korostuu. Lasten kehitystä edistävät monipuolinen toiminta sekä toiminnalliset työtavat, kuten liikunta, erilaiset pelit ja leikit. Samalla sääntöjen noudattaminen ja itsesääntely harjaantuvat. Erityistä huomiota kiinnitetään yhdessä toimimisen taitoihin ja myönteisen vuorovaikutuksen edistämiseen. (Opetushallitus 2011)

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa huomiota tulee kiinnittää niin fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen kuin myös tekniseen ympäristöön ja niiden turvallisuuteen. Nämä yhdessä takaavat laadun. Fyysiselle toimintaympäristölle tärkeää on sen viihtyisyys ja turvallisuus. Tilojen tulee mahdollistaa toiminnan eriyttäminen ja erityisvaatimusten, kuten pyörätuolilla liikkumisen huomioiminen. Erityistä tukea tarvitsevalla tai vammaisella oppilaalla voi olla liikkumista vaikeuttava vamma, joten toimintatilojen tulee olla esteettömiä. Aamu- ja iltapäivätoiminnassa välineiden ja tarvikkeiden tulee huomioida oppilaiden kehitystaso ja mahdolliset fyysiset vammat. Henkilöstöllä on oltava tietoa, taitoa ja ohjeistus oppilaita koskevista erityistarpeista, kuten esimerkiksi erilaisista sairauksista. Fyysinen toimintaympäristö ja

sen turvallisuus sisältää myös kysymykset liittyen perusopetuslain mukaiseen koulukuljetukseen. Vammaisia lapsia sijoitettaessa aamu- ja iltapäivätoimintoihin, tulisi huomioida järkevät kuljetukset ja lisäksi saatettavien oppilaiden kohdalla on huolehdittava siitä, että turvallisuus säilyy myös koulupäivän jälkeen koulumatkojen aikana. (Rajala 2007, 8.)

Psyykkisen toimintaympäristön tulee olla positiivinen ja kannustava. Erityisesti tämän pitäisi näkyä henkilöstön asenteissa. Olennaista on kyky aistia ryhmän sisäisiä suhteita ja puuttua mahdollisiin kiusaamistapauksiin ajoissa. Ohjaajien tehtävänä on tukea lasten myönteistä suhtautumista toisiinsa, erityisesti huomioiden ryhmän vammaisten ja terveiden lasten väliset suhteet. Yksi aamu- ja iltapäivätoiminnan tehtävistä on tukea oppilaiden henkistä ja pedagogista kasvua. Tämä tarkoittaa sitä, että heille tulee tarjota omien edellytystensä mukaisia ja virikkeellisiä toimintoja. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee tukea oppilaiden lahjakkuuksia, olivat ne sitten usealla tai yksittäisellä osa-alueella. (Rajala 2007, 9-10.)

Ohjaajat ovat keskipisteessä puhuttaessa sosiaalisesta toimintaympäristöstä. Vakainainen ja pysyvä henkilökunta auttaa vammaisia lapsia uusissa, muuttuvissa tilanteissa ja näin ollen ehkäisee sopeutumisvaikeuksia. Koulunkäyntiavustajien siirtyminen koulusta oppilaiden mukana aamu- ja iltapäivätoimintaan helpottaa vammaisten lasten sopeutumista muuttuvissa tilanteissa. Perusopetuslain mukaisesti ryhmän ohjaajien tulee olla ammattitaitoisia ja henkilöstöä tulee olla riittävästi. Ohjaajien ammattitaitoa vammaisten lasten kanssa työskentelyssä vahvistetaan ja kehitetään erilaisten perehdytysten ja koulutusten avulla. Yhteistyöllä koulun ja aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöiden välillä on suuri merkitys. Moniammatillinen yhteistyö vahvistaa aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöiden osaamista. (Opetushallitus 2011, Rajala 2007, 9.)

Opetushallitus on määritellyt koulun aamu- ja iltapäivätoiminnan laatukriteerit kunnan ja koulun näkökulmasta. Niiden mukaan kunta on sitoutunut pitkäjänteisesti järjestämään ja kehittämään aamu- ja iltapäivätoimintaa, toiminta on suunnattu ja sitä on tarjolla ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä erityistä tukea tarvitseville oppilaille, moniammatillinen yhteistyö on huomioitu toiminnan

toteutuksessa ja suunnittelussa, toiminnalle on osoitettu riittävät resurssit, ammattitaitoisen henkilöstön määrä ja osaaminen vastaavat toimintaryhmän tarpeita, toimintaympäristö on turvallinen ja viihtyisä ja tilat ja välineet ovat tarkoituksenmukaisia sekä toiminta on suunnitelmallista ja siinä otetaan huomioon paikalliset tarpeet. (Perusopetuksen laatukriteerit 2012, 58)

Koulun näkökulmasta laatukriteerit määrittelevät aamu- ja iltapäivätoiminnan niin, että toiminta on suunniteltua ja tukee sisällöltään monipuolisesti lapsen kasvua ja kehitystä, toiminta on yhdessä suunniteltua ja kehiteltyä koulun, kodin ja lasten kanssa, toiminta on säännöllisesti arvioitua, toiminnassa on huomioitu erityistä tukea tarvitsevat sekä eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset sekä toiminnasta tiedottaminen tavoittaa perheet ja eri yhteistyötahot. (Perusopetuksen laatukriteerit 2012, 59)

3.3 Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminta Kemissä

Kemissä iltapäivätoimintaa järjestetään Hepolan, Karihaaran, Kivikon kahdessa eri yksikössä, Sauvosaaren, Syväkankaan sekä Takajärven kouluissa. Nämä seitsemän koulua järjestävät iltapäivätoimintaa 1-2 luokkien oppilaille sekä erityistä tukea tarvitseville oppilaille. Näistä kolmessa, Kivikon koulussa, Sauvosaaren koulussa sekä Karihaaran koulussa, on tällä hetkellä yksi tai useampi vammaisen lapsi mukana iltapäivätoiminnassa. Sauvosaaren koulun erityisryhmien iltapäivätoiminta järjestetään Leipätehtaan toimintakeskuksessa. Aamupäivätoiminta ei ole osana koulujen aamu- ja iltapäivätoimintaa. Tällä hetkellä yksi vammaisen lapsi on aamupäivätoiminnan tarpeessa ja se järjestetään hänelle aamuisin Leipätehtaan toimintakeskuksessa, josta hän siirtyy koulupäivän alkaessa Sauvosaaren kouluun.

Iltapäivätoimintaa järjestetään maanantaista perjantaihin kello 12.15–16.15. Iltapäivätoiminnassa lapsille tarjotaan välipala. Toiminnan tavoitteena on tukea kodin ja koulun kasvatustyötä, edistää lapsen hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta, ennaltaehkäistä syrjäytymistä sekä lisätä osallisuutta. Iltapäivätoiminta lyhentää

lapsen yksinoloaikaa koulupäivän päätyttyä vanhempien ollessa töissä. Iltapäivätoiminta on ohjattua, valvottua, vapaamuotoista toimintaa, leikkejä, askartelua ja päivittäistä ulkoilua. Lapsilla on mahdollisuus tehdä läksyjä ohjaajan avustamana. Vastuu kotitehtävistä on kuitenkin vanhemmilla.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tarve ja tausta

Opinnäytetyömme hankkeistajana toimii Kemin kaupungin kehitysvamma palvelut. Saimme yhteydenoton Kemin kehitysvammahuollon johtajalta, joka toivoi opinnäytetyötä, jossa kartoitettaisiin Leipätehtaan toimintakeskuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan kehittämiskohteita. Leipätehtaan toimintakeskus on aloittanut toimintansa 7.1.2013, jolloin myös nykyinen aamu- ja iltapäivätoiminta on alkanut samassa rakennuksessa. Leipätehtaan aamu- ja iltapäivätoiminnan lapset ovat vaikeasti vammaisia, joten henkilökunnalla heräsi kysymys siitä, miten toimintaa voitaisiin kehittää. Halusimme opinnäytetyössämme selvittää lisäksi missä muualla Kemissä Leipätehtaan lisäksi järjestetään aamu- ja iltapäivätoimintaa vammaisille lapsille ja miten kyseistä toimintaa voitaisiin kehittää koko Kemin alueella.

Tavoitteenamme on kartoittaa miten ja missä vammaisten lasten aamu - ja iltapäivätoimintaa järjestetään Kemin alueella ja miten sitä voitaisiin kehittää. Tavoitteenamme on soveltaa ja syventää tietojamme kyseisestä palvelun kentästä ja lisäksi antaa oma panoksemme kehittääksemme vammaisille lapsille suunnattua aamu- ja iltapäivätoimintaa Kemissä. Tavoitteenamme on selvittää kehittämiskohteet. Opinnäytetyömme koskee Kemin alueella toimivien vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäjiä sekä heidän työnsä kehittämistä paremmaksi niin työntekijöiden kuin perheiden näkökulmasta.

Seitsemästä Kemin koulussa toimivasta iltapäivätoiminnasta kolmessa oli tällä hetkellä yksi tai useampi vammaisen lapsi asiakkaana. Yhteensä vammaisia lapsia oli kymmenestä eri perheestä. Kohderyhmäksi muodostui siis näiden kolmen iltapäivätoiminnan työntekijät sekä kymmenen perhettä joiden vammaisen lapsi oli mukana iltapäivätoiminnassa. Iltapäivätoiminnan ryhmät muodostuivat sekä terveistä että vammaisista lapsista. Yhdessä iltapäivätoiminnan ryhmässä oli pelkästään vammaisia lapsia. Näistä kahdella oli lisäksi maahanmuuttajatausta. Opinnäytetyömme sisälsi kaksi tutkimuskysymystä, jotka ovat:

1. Millaisia kokemuksia lasten vanhemmilla ja henkilökunnalla on vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnasta?
2. Millaisia kehittämiskohteita on vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnassa?

Päätavoitteenamme oli löytää konkreettisia kehittämiskohteita Kemian vammaisille lapsille suunnatusta aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Kohdistimme tutkimuksen koskemaan sekä työntekijöiden, että perheiden näkökulmaa, saadaksemme tutkimuksesta mahdollisimman monipuolisen ja löytääksemme mahdollisimman paljon käytännön esimerkkejä kehittämiskohteista.

4.2 Tutkimusprosessi

Tutkimusprosessi alkoi maaliskuussa sillä, että selvitimme miten Kemissä järjestetään koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa. Tämän jälkeen lähdimme kartoittamaan sitä, missä näistä seitsemästä yksiköstä oli asiakkaana vammaisia lapsia. Erityistä tukea tarvitsevia lapsia oli jokaisessa iltapäivätoiminnan ryhmässä, mutta olimme rajanneet aiheemme koskemaan vain vammaisia lapsia. Seitsemästä iltapäivätoiminnan ryhmästä kolmessa oli yksi tai useampi vammaisen lapsi. Saimme rajattua tutkimuksemme koskemaan kolmen koulun järjestämää iltapäivätoimintaa. Selvitimme myös kuinka monta vammaista lasta näissä iltapäivätoiminnan ryhmissä oli yhteensä. Heitä oli kymmenen.

Sosiaali- ja terveystoimenjohtaja allekirjoitti tutkimuslupa-anomuksen, jonka jälkeen veimme perheille suunnatut kyselylomakkeet iltapäivätoiminnan yksiköihin. Samalla sovimme haastatteluaikat iltapäivätoiminnan työntekijöiden kanssa. Annoimme vanhemmille aikaa vastata kyselyyn kolme viikkoa, jonka jälkeen heidän tuli palauttaa nimetön kyselylomake suljetussa kirjekuoressa iltapäivätoiminnan ohjaajalle. Kävimme keräämässä lomakkeet toukokuun viimeinen päivä iltapäivätoiminnan yksiköistä. Teemahaastattelut toteutimme toukokuun 2015 aikana.

Keräsimme kyselylomakkeet nimettöminä ja suljetussa kirjekuoressa. Halusimme näin säilyttää luotettavuuden, sillä kahdessa yksikössä kolmesta vammaisia lapsia oli vain yksi, joten perheet olisivat olleet tunnistettavissa muuten. Myöskään haastatteluissa emme kiinnittäneet huomiota toimintayksikköön. Tutkimuksemme kannalta ei ollut merkitystä mitä kehittämiskohteita missäkin yksikössä oli.

4.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on muodostaa kuvaus tutkimuksessa kerättävästä aineistosta sekä aineiston analyysistä. Laadullisen tutkimuksen aineistoa voi tarkastella usealla eri analyysi tavalla, mutta on muistettava erottaa ”laadullisen aineiston käsittely” ja ”aineiston laadullinen käsittely”. Esimerkiksi haastattelua voi käyttää aineiston keruumenetelmänä sekä laadullisessa että määrällisessä tutkimuksessa. Myös aineistoa voi analysoida joko kvalitatiivisesti tai kvantitatiivisesti. (Suoranta 1998, 13.)

Tiedonkeruumenetelmänä käytimme työntekijöille teemahaastattelua ja vanhemmat vastasivat kyselylomakkeeseen. Haastattelu ja kyselylomake olivat helpoin ja varmin tapa kerätä tietoa laadullisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelu on suosituin tapa kerätä aineistoa Suomessa. Kyseessä on keskustelu, jossa tutkijan tavoitteena on saada vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa vastauksia tutkimusta koskeviin asioihin. Teemahaastattelussa aihepiirit eli tema-alueet on ennalta määrätty. (Valli & Aaltola 2015, 27–28.)

Raine Valli toteaa teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 kyselylomakkeen olevan yksi perinteisimmistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa ja, että sen perinteisin versio on paperilla toteutettu kysely. Päädyimme paperiseen versioon säh-

köisen kyselyn sijasta siksi, että uskoimme sen tavoittavan helpommin kohdeemme. Veimme kyselylomakkeet iltapäivätoiminnan yksiköihin, josta aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajat antoivat ne henkilökohtaisesti edelleen kohdeperheille. Perheet vastasivat kyselyyn itsenäisesti saatekirjeessä saatujen ohjeiden pohjalta. (Valli & Aaltola 2015, 84.)

Työntekijöiden haastattelun toteutimme teemahaastatteluna käyttäen haastattelun pohjana valmiiksi teemoitettuja kysymyksiä. Sovimme haastattelujen ajankohdat hyvissä ajoin niin että aika sopi sekä meille että aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajille. Sekä vanhempien kyselylomakkeet, että teemahaastattelurunko sisälsi kysymyksiä yhteneväisistä teemoista, joiden pohjana käytimme opetushallituksen määrittelemiä aamu- ja iltapäivätoiminnan laatukriteereitä. Laatukriteerit antoivat meille valmiit teemat kyselylomaketta ja teemahaastattelua varten. Kyselylomake koostui saatekirjeestä ja varsinaisesta kyselyosuudesta. Saatekirjeessä kerroimme opinnäytetyömme tavoitteen ja tarkoituksen. Otimme huomioon perheet ja sen mikä merkitys heidän antamallaan vastauksilla on opinnäytetyömme sekä iltapäivätoiminnan kehittämisen kannalta. Kyselylomake koostui 11 kysymyksestä, joihin vastattiin valitsemalla parhaiten omaan tilanteeseen sopiva vaihtoehto. Jokainen kysymys käsitteli omaa teemaa ja jokaiseen kysymykseen oli mahdollista vastata myös avoimesti omin sanoin.

Haastattelut ja kyselylomakkeet antoivat meille kuvan siitä, millainen tilanne oli kyseisellä hetkellä. Saimme tietoa siitä, miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminta toteutuu käytännössä ja mistä työntekijöiden työpäivät koostuvat. Haastattelujen avulla saimme selvitettyä kehittämiskohteita niin kodin kuin organisaation näkökulmista. Kyselylomakkeet keräsimme nimettöminä. Emme halunneet ohjailla vastaajia liian rajatuilla kysymyksillä. Annoimme tilaa vastata kysymyksiin myös avointen kysymysten muodossa. Aloitimme aineiston käsittelyn ja analysoinnin keruuvaiheen jälkeen.

Teemahaastattelut analysoimme teemoittelun avulla. Teemoittelussa aineistosta nostetaan esille tutkimuskysymyksiä valaisevia teemoja. Näin voidaan vertailla

tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä. Näin saadaan esille aineiston keskeiset aiheet, jotka esitetään tutkimuksessa. Teemoittelun avulla pyritään karsimaan turha aineisto ja esille tuodaan vain tutkimusongelmaa vastaavat vastaukset. (Suoranta 1998, 175, 176.)

4.4 Eettisyys ja luotettavuus

Pertti Alasuutari kirjoittaa teoksessa Tutkimus menetelmien pyörteessä eettisten ongelmien olevan pohdintaa siitä, miten tehdä asiat parhaalla mahdollisella tavalla tilanteessa, jossa eri tavoitteet ja periaatteet ovat jännitteisessä suhteessa keskenään. Vakavimpia tutkimuseettiset kysymykset ovat silloin, kun tutkimus kohdistuu ihmisiin. (Räsänen, Anttila & Melin 2005, 18)

Opinnäytetyömme käsittelee sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöiden että vammaisten lasten vanhempien esille tuomia kehittämisehdotuksia koskien vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa. Tavoitteenamme oli saada monipuolisesti tietoa siitä miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa voisi kehittää Kemissä, joten haastattelimme sekä työntekijöitä että vanhempia. Haastatteluissa emme kysyneet tarkkoja henkilötietoja, vaan teimme haastattelut nimettöminä. Myös vanhempien kyselylomakkeet keräsimme nimettöminä.

Tarkoituksenamme ei ollut eritellä mitä kehitettävää missäkin aamu- ja iltapäivätoiminnan yksikössä on, vaan tavoitteenamme oli saada kokonaiskäsitys siitä, miten vammaisille lapsille suunnattu aamu- ja iltapäivätoiminta järjestetään ja mitkä sen kehityskohteet ovat Kemissä. Myös tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta, sillä näin perheet ja työntekijät pysyvät anonyminä. Haastattelimme jokaisesta toimintayksiköstä yhtä tai kahta työntekijää, joten pitääksemme heidän vastauksensa anonyminä, käsitelimme tuloksia yleisesti sen tarkemmin erittelemättä mistä yksiköstä on kyse. Myös vanhempien kyselylomakkeiden kohdalla saimme kahdesta yksiköstä vain yhden vastauksen yksikköä kohti.

Toteutimme työntekijöiden teemahaastattelut aiemmin sovittuna ajankohtana, joka kävi sekä meille että työntekijöille. Näin varmistimme, että molemmilla osapuolilla oli varmasti aikaa haastattelun ajaksi, jottei mitään jää sanomatta ajanpuutteen vuoksi. Jaoimme haastattelut niin, että toinen vastasi haastatteluosuudesta ja toinen kirjasi vastaukset ylös. Sen lisäksi nauhoitimme haastattelut.

Vanhempien kyselylomakkeet veimme iltapäivätoiminnan yksiköihin niin, että vanhemmilla oli kolme viikkoa aikaa täyttää ja palauttaa lomakkeet. Aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijät jakoivat lomakkeet kohdeperheille suljettavassa kirjekuoressa. Vanhemmat palauttivat täytetyt lomakkeet suljetuissa kirjekuorissa takaisin iltapäivätoiminnan yksiköihin, joista me kävimme keräämässä ne palautusajan umpeuduttua.

5 TEEMAHAASTATTELUN TULOKSET

Seitsemästä aamu- ja iltapäivätoiminnan yksiköstä kolmessa oli asiakkaana yksi tai useampi vammaisen lapsi. Haastattelimme jokaisesta näistä kolmesta yksiköstä vähintään yhtä työntekijää. Yhdestä yksiköstä saimme kaksi haastattelua, joten haastattelimme opinnäytetyötämme varten yhteensä neljää työntekijää. Emme kerro sen tarkemmin missä yksikössä haastattelemamme henkilöt työskentelevät, jotta opinnäytetyömme luotettavuus ja eettisyys säilyvät.

Haastattelut olemme analysoineet teemoittelemalla eli olemme poimineet opinnäytetyömme tutkimusongelmaan vastaavat vastaukset. Vertailemme tutkimuksen tuloksissa nousevia keskeisiä asioita. Keskeisiä esille nousseita asioita olivat esimerkiksi tilat, resurssit ja työntekijämäärä.

Työntekijät tekivät töitä joko *koulunkäynninohjaaja tai ohjaaja nimikkeillä*. Jokainen heistä oli käynyt koulunkäynninohjaaja tai -avustaja koulutuksen. Lisäksi osalla oli lähihoitajan koulutus, koulutuksia vammaistyöhön sekä erityispedagogiikkaan liittyen. Jokainen haastateltavista oli työskennellyt vähintään vuoden nykyisissä tehtävissään. Vastauksia tuli b:stä d:hen eli b 1-5 vuotta, c 5-10 ja d enemmän.

Haastateltavien *työtehtävät* olivat pieniä lisätehtäviä lukuun ottamatta samankaltaisia. Kaikkien haastateltavien työtehtäviin kuului iltapäivätoiminnan ohjaaminen ja lapsen kehityksen tukeminen. Toiminnan ohjaamiseen kuului esimerkiksi yhteiset leikki- ja pelihetket. Lapsen kehitystä tuettiin kannustamalla lapsia omatoimisuuteen esimerkiksi pukeutumistilanteissa. Lisätehtävät vaihtelivat yksiköstä riippuen. Osan työntekijöistä toimenkuvaan kuului toiminnan sisällön suunnittelu sekä lasten lukumäärän selvittäminen. Lisäksi osa ohjaajista työskenteli avustajina koululuokissa ennen kuin siirtyivät iltapäiväksi iltapäivätoimintaan.

Haastateltavien *kokemukset ja ajatukset* vammaisten lasten ohjaamisesta olivat vaihtelevia. Kaikilla haastateltavilla oli kuitenkin myönteisiä kokemuksia vammaisten lasten ohjaamisesta. Esille nousi paljon huolia esimerkiksi ryhmäkokoon, työntekijöiden riittävyteen ja tilojen sopivuuteen liittyen. Lisäksi moni haastateltavista oli sitä mieltä, että *resurssit* uusia hankintoja varten pitäisi olla suuremmat. Tarvetta oli esimerkiksi uusille leluille ja askartelumateriaaleille.

Vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan *ryhmäkoot* vaihtelivat ryhmästä riippuen yhdestä kahdeksaan. Iltapäivätoiminnan ryhmät koostuivat joko pelkästään vammaisdiagnoosin saaneista lapsista tai vammaisdiagnoosin saaneista lapsista, jotka olivat integroitu osaksi tavallista iltapäivätoiminnanryhmää. Ryhmäkoot huolestuttivat haastateltavia, sillä he pelkäsivät, että vammaisen lapsi ei saa tarpeeksi tukea ja apua erilaisissa tilanteissa. Lisäksi osa oli sitä mieltä, että *toiminnan tilat* eivät olleet soveliaat vammaiselle lapselle. Esteettömyys ei toiminut iltapäivätoiminnan tiloissa. Esimerkiksi osa huoneista oli liian pieniä, huoneita oli liian vähän ryhmäkokoon nähden ja tilat sisälsivät portaita ja kynnyksiä. Näistä huolimatta osa työntekijöistä kertoi tilojen olevan riittävät. Osan haastateltavien mielestä työyhteisön tuki oli riittävää ja he olivat tyytyväisiä työyhteisöönsä, mutta osan mielestä tuki oli riittämätöntä ja he kokivat, etteivät saa tarpeeksi tukea muilta työntekijöiltä.

Vammaisen lapsen *ikä- ja kehitystaso* huomioitiin siten, että toiminta suunniteltiin vammaiselle lapselle sopivaksi. Toimintaa suunniteltaessa ja ohjatessa huomioitiin missä lapsi tarvitsee tukea ja apua ja tähän tarpeeseen pyrittiin vastaamaan mahdollisimman hyvin. Esimerkiksi askartelutilanteissa huomioitiin lasten vaihteleva avun tarve. Niille lapsille annettiin enemmän apua, jotka sitä tarvitsivat. Haastateltavat kertoivat, että ohjaamista helpottaa kun tietää syyn lapsen käytökseen. Esimerkiksi jos ohjaaja tietää lapsella olevan keskittymisen vaikeuksia, hän osaa antaa lapselle tarpeeksi aikaa ja taukoja.

Kaikissa haastatteluissa nousi esille tyytymättömyys siitä, etteivät työntekijät saa tarpeeksi vaikuttaa omaan *työkuvaansa*. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että vastuuta on tarpeeksi, mutta vaikeissa tilanteissa vastuuta on liian paljon. Ryh-

mien lapsi- ja työntekijämäärät vaihtelivat. Isot lapsiryhmät ja henkilökunnan vähyys, toivat haastetta työhön. Aamu- ja iltapäivätoiminnassa kaikki lapset pitäisi huomioida tasavertaisesti. Tämä ei kuitenkaan toteudu, jos työntekijöiden huomio on vain tietyissä lapsissa johtuen heidän vammansa tuomista erityisen tuen tarpeista. Osa myös koki, että jos *työntekijämäärää* lisättäisiin, se helpottaisi työntekijöiden työtä. Esimerkiksi osassa haastatteluista tuli esille, että haastavimmat lapset saavat enemmän huomiota kuin muut lapset ja näin lapset eivät saa tasavertaisesti huomiota. Lisäksi osa haastateltavista koki, että he tarvitsisivat enemmän tukea omaan työhön liittyen. Työntekijät ihmettelivät sitä, miten on mahdollista, että vammaisilla lapsilla on koulun puolella henkilökohtaiset avustajat, mutta lasten siirtyessä iltapäivätoimintaan, henkilökohtaiset avustajat eivät siirry lasten mukana. Työntekijöitä iltapäivätoiminnoissa oli yksiköstä riippuen kahdesta viiteen. Osassa yksiköistä työntekijämäärä vaihteli päivästä riippuen.

Osa haastateltavista työntekijöistä koki *yhteistyön koulun* kanssa riittäväksi. Heidän mielestään he saivat tarpeeksi tietoa koulupäivän tapahtumista ja poikkeavista tapahtumista. Sen sijaan osa haastateltavista koki, että yhteistyö ei toimi tai sitä voisi olla enemmänkin. He kokivat, että koulu ei tiedota tarpeeksi poikkeavista tapahtumista. Esimerkiksi jos lapsi sairastuu ja vanhemmat ilmoittavat asiasta koululle, tieto lapsen sairastumisesta ei tule aamu- ja iltapäivätoiminnan puolelle. Osa haastateltavista toivoikin, että koulun puolella oltaisiin enemmän kiinnostuneita lapsen osallistumisesta aamu- ja iltapäivätoimintaan.

Yhteistyö vanhempien kanssa oli osan haastateltavien mielestä riittävää, mutta osa oli myös sitä mieltä, että yhteistyötä voisi olla enemmän. Osa haastateltavista kertoi, että he eivät ole edes tavanneet kaikkien lapsien vanhempia. Haastateltavat kertoivat myös, että joidenkin vanhempien kanssa on enemmän yhteistyötä, koska vanhemmat itse ovat aktiivisia. Osa haastatteliijoista ehdotti, että tapaamisia vanhempien kanssa voisi sopia enemmän ja myös vanhempien kanssa viestittelyä ja puhelinsoittoja voisi lisätä. Osa haastateltavista, jotka kokivat yhteistyön riittäväksi, kertoivat heidän olevan yhteydessä vanhempiin esimerkiksi reissuvihkon avulla ja lisäksi he kyselivät kuulumisia, kun vanhemmat hakevat lapsen aamu- ja iltapäivätoiminnasta.

Haastattelusta nousi esille, että haastateltavat olivat *tyytyväisiä lähiesimieheensä* ja kokivat saavansa tarpeeksi tukea. Kuitenkin osa koki, että lähiesimieheen on vaikea saada yhteyttä tai ei tarvittaessa saa tukea lähiesimieheltään. He kokivat, että lähiesimies ei kuuntele tai ole tietoinen siitä, minkälaista työtä aamu- ja ilta-päivätoiminnan puolella käytännössä tehdään. Nämä työntekijät toivoivat, että saisivat lähiesimiehiltään enemmän tukea.

Osa haastateltavista koki *työyhteisönsä* hyväksi ja he kokivat saavansa tarpeeksi tukea haastavissa tilanteissa. He pystyivät keskustelemaan muiden työntekijöiden kanssa tapahtumista ja kokivat, että muut työntekijät ovat joustavia. Lisäksi haastateltavat kertoivat, että kuormittavissa tilanteissa auttaa keskustelut muiden työntekijöiden sekä esimiehen kanssa. Kuitenkin osa haastateltavista koki työyhteisönsä saaman tuen riittämättömäksi ja he toivoivat tukea lisää.

Haastatteluissa haastateltavat kokivat, että heidän *koulutuksensa ja osaamisensa* on riittävää työskennellessä aamu- ja ilta-päivätoiminnassa. Kuitenkin jokainen oli sitä mieltä, että lisäkoulutukset auttavat kehittämään omaa ammattitaitoa, ja jokainen halusi saada lisäkoulutusta. Mahdollisuus lisäkoulutukseen kuitenkin vaihteli. Osa haastateltavista kertoi, että he halutessaan pääsevät lisäkoulutukseen. Sen sijaan osa oli sitä mieltä, että heillä ei ole mahdollisuuksia lisäkoulutukseen, vaikka niitä järjestettäisiin. Aamu- ja ilta-päivätoiminnan puolelle oli haastateltavien mukaan vaikea saada sijaista, jotta lisäkoulutukseen osallistuminen onnistuisi. Lisäksi osa haastateltavista koki, että he eivät saaneet lähiesimieheltä suostumusta lisäkoulutuksiin. He myös kokivat, että lisäkoulutuksia luvataan, mutta käytännössä niitä ei toteuteta.

Työnohjaukseen haastateltavat olivat tyytyväisiä. Osa koki, että heillä on tarvetta työnohjaukseen ja kaikki haastatteliijoista oli sitä mieltä, että tarvittaessa työnohjaukseen myös pääsee. Kuitenkin haastateltavien on itse pyydettävä työnohjausta, jolloin lähiesimies sen järjestää.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan *kehittämiseen* liittyen nousi esille paljon asioita. Kaikki haastateltavista oli sitä mieltä, että työntekijöitä on liian vähän, ja työntekijämäärän lisääminen helpottaisi työntekoa. Osa haastateltavista koki, että tilat voisivat olla suuremmat ja paremmin järjestetty, esimerkiksi olisi erillinen leikkihuone sekä huone, jossa lapset voisivat tehdä läksyjä sekä askarrella. Tilat voisivat myös olla esteettömiä, mikä lisäisi turvallisuutta. Haastateltavat myös toivoivat, että erilaisia tarvikkeita saataisiin enemmän aamu- ja iltapäivätoiminnan puolelle.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että toiminnan suunnitteluun pitäisi osallistua kaikki työntekijät. Näin kaikkien mielipide kuultaisiin ja suunnittelu ei jäisi yhden henkilön harteille. Osa haastateltavista myös toivoi, että toiminta olisi monipuolisempaa ja koulun kanssa voisi tehdä yhteistyötä toiminnan suhteen. Osa myös toivoi, että tiedonkulku paranisi, niin vanhempien kuin koulun kanssa. Haastateltavat ehdottikin, että kun koulun puolella järjestetään vanhempainiltoja, niin olisi hyvä järjestää myös aamu- ja iltapäivätoiminnan puolella illanviettoja vanhemmille. Näin aamu- ja iltapäivätoimintaa saataisiin näkyvämmäksi.

Huolestuttavaa oli, että osassa haastatteluja kävi ilmi, että työntekijä ei saa tarpeeksi tukea lähiesimieheltään ja työyhteisöltään. Tällaisessa tilanteessa huolestuttaa työntekijän jaksaminen työssä. Työntekijän pitäisi saada tukea haastavissa tilanteissa, eikä jäädä yksin. Osa haastateltavista koki, ettei ole tasavertainen muiden työntekijöiden kanssa. Työyhteisön huonoon ilmapiiriin pitäisi puuttua ajoissa, jotta kaikki työntekijät tuntisivat olevansa osa yhteisöä.

6 KYSELYLOMAKKEIDEN TULOKSET

Aluksi selvitimme, että kolmessa Kemin seitsemästä iltapäivätoiminnan yksiköstä asiakkaana on vähintään yksi vammaisen lapsi. Selvitimme myös kuinka monta vammaista lasta näissä kolmessa yksikössä on yhteensä. Vammaisia lapsia oli yhteensä kymmenen. Jaoimme kyselylomakkeet näille kymmenelle perheelle, joista meille palautui viisi lomaketta. Vastausprosentti oli siis 50.

Kyselylomakkeemme sisälsi taustakysymyksiä liittyen siihen, vastasivatko perheet kyselyymme äidin, isän, pariskunnan vai jonkun muun huoltajan roolissa. Vastaaajista neljä oli äitejä ja yksi perhe vastasi kyselyymme pariskuntana. Kysyimme myös kuinka kauan perhe oli käyttänyt aamu- ja iltapäivätoiminnan palveluita. Vastaukset vaihtelivat kahdesta kymmeneen vuotta. Kysyimme mistä perheet olivat saaneet tiedon aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Kolme perheistä oli saanut tiedon koulusta, yksi kehitysvammahuollon johtajalta ja yksi kaupungin kehitysvammapalveluista.

Aamu- ja iltapäivätoiminnalla oli suuri *merkitys* perheille. Enemmistölle se mahdollisti täysipainoisen työssä käymisen. Eräs vastaajista kertoi, ettei ”pystyisi kulkemaan lainkaan palkkatyössä, ellei palvelua olisi”. Iltapäivätoiminnan vuoksi vanhempien ei tarvitse olla huolissaan siitä, että lapsi olisi kotona yksin. Iltapäivätoiminta vaikutti ”kaikin tavoin positiivisesti” erään perheistä elämään. Yhdelle perheistä aamu- ja iltapäivätoiminta tarjosi tuen. Lapsille aamu- ja iltapäivätoiminta merkitsi kavereita, mallioppimista ja normalisaatiota. Normalisaatio tarkoittaa vammaisten henkilöiden oikeutta elää samanlaista elämää kuin muutkin yhteiskunnan jäsenet. (Vesala 2013)

Ellei aamu- ja iltapäivätoimintaa *järjestettäisi*, ei vanhemmilla olisi mahdollisuuksia käydä töissä täysipainoisesti. Tämä tarkoittaa elintason laskua ja mahdollista työttömyyttä. Perheet joutuisivat myös lyhentämään työaikojansa tai palkkaamaan kotiin apua esimerkiksi isovanhemman tai ulkopuolisen lastenhoitajan. Yksi perheistä kertoi, että mikäli aamu- ja iltapäivätoimintaa ei järjestettäisi, lapsi taan-

tuisi ja vanhemmat palaisivat loppuun. Yhtä perhettä lukuun ottamatta vanhemmat olivat sitä mieltä, että iltapäivätoimintaa järjestetään riittävästi. Yksi perheistä ei ollut tyytyväinen ja he toivoivat, että aamu- ja iltapäivätoiminnassa otettaisiin pyhäpäivät huomioon.

Vanhemmat olivat joko erittäin tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä aamu- ja iltapäivätoiminnan *ilmapiiriin* ja siihen miten esimerkiksi työntekijät kohtaavat perheet ja lapset. Kukaan perheistä ei ollut tyytymätön, eikä perheillä ollut antaa kehityskohteita tähän liittyen. Kolme perhettä oli erittäin tyytyväisiä ja kaksi perhettä oli melko tyytyväisiä lapsensa saamaan ohjaukseen ja hoitoon. Kehitysehdotuksia vanhemmilla oli henkilökuntaan liittyen. Perheiden mielestä henkilökuntaa oli liian vähän. Heidän mielestään henkilökunnalla ei ole tarpeeksi aikaa järjestää virikkeellistä toimintaa ”parempi kuntoisille”, sillä heidän aika menee enemmän hoidollisesti vaativien ohjaukseen. Vanhemmat toivoivat lisää henkilökuntaa, jotta kuntouttava työote toteutuisi.

Enemmistö vanhemmista oli erittäin tyytyväisiä *tiedonkulun sujuvuuteen* niin aamu- ja iltapäivätoiminnan ja kodin, kuin myös aamu- ja iltapäivätoiminnan ja koulun välillä. Molemmissa kohdissa yksi perheistä vastasi olevansa melko tyytyväinen tiedonkulkuun. Kukaan perheistä ei ollut tyytymätön tiedonkulun suhteen.

Osa perheistä oli tyytyväisiä aamu- ja iltapäivätoiminnan *sisältöihin* ja heidän mielestään *toiminta oli myös riittävän virikkeellistä ja suunniteltua*. Suurin osa oli erittäin tyytyväisiä lapsensa koulun iltapäivätoiminnan virikkeellisyyteen. Toiminta on etukäteen suunniteltua, tehtävät ovat jaksotettu, toimintapäivät ovat suunniteltu ja tiedossa, toiminta on rutiininomaista, lapsi tietää etukäteen jokaisen päivän ohjelman ja menee mielellään iltapäiväkerhoon. Osa perheistä ei ollut tyytyväinen aamu- ja iltapäivätoiminnan sisältöihin. Osa perheistä oli sitä mieltä, että henkilökuntaa on liian vähän ja se näkyy esimerkiksi siinä, ettei aikaa jää vähemmän apua tarvitseville lapsille. Yksi perheistä jätti vastaamatta kohtaan, jossa kysymme ovatko perheet saaneet osallistua/vaikuttaa aamu- ja iltapäivätoiminnan

suunnitteluun ja sisältöön. Kaksi perheistä oli sitä mieltä, että olivat saaneet osallistua toiminnan suunnitteluun. Kaksi perheistä oli sitä mieltä, etteivät heillä ole ollut mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja sisältöihin. Yksi perheistä kertoi, että ”hoitoa on silloin kun on tarve, mutta sisältöön ei ole mahdollista vaikuttaa.”.

Kaksi perhettä oli erittäin tyytyväisiä aamu- ja iltapäivätoiminnan *tilojen viihtyvyyteen ja turvallisuuteen*. Kolme perhettä oli melko tyytyväisiä tiloihin. Yksikään perhe ei ollut tyytymätön tiloihin. Vanhemmat kuitenkin kaipasivat isompia tiloja, nykyisten ollessa liian pienet ja sokkeloiset. Myös käytettävien tilojen määrää toivottiin lisää. Vanhemmat toivoivat hissien korjausta, toimivampia tiloja ja erillisiä huoneita. Kaikki vastaajista olivat tarvittaessa saaneet tarpeeksi aikaa henkilökunnalta lapseen liittyvissä asioissa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymyksenä oli selvittää *miten* vammaisille lapsille *järjestetään* aamu- ja iltapäivätoimintaa Kemissä ja *miten* sitä voitaisiin *kehittää*. Pää tavoitteena oli löytää konkreettisia kehittämiskohteita haastatteleamalla toimintayksikköjen työntekijöitä sekä vanhempia. Työntekijöille pidimme teemahaastattelut ja vanhemmille jaoimme kyselylomakkeet, joiden vastausten perusteella saimme selville miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa voitaisiin kehittää Kemissä. Tutkimuksessa selvisi, että sekä vanhemmat että henkilökunta olivat osittain samaa mieltä Kemien vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnan kehityskohteista. Kehityskohteista huolimatta vanhemmat ja työntekijät olivat kuitenkin tyytyväisiä nykyiseen aamu- ja iltapäivätoimintaan.

Molemmissa, sekä työntekijöiden haastatteluissa että vanhempien lomakkeissa esille nousi tyytymättömyys henkilökunnan määrään. Niin työntekijät kuin vanhemmat toivoivat *lisää henkilökuntaa* iltapäivätoimintoihin. Molemmat perustelivat henkilökunnan resurssipulaa siten, että vähemmän apua tarvitsevat lapset jäävät enemmän apua tarvitsevien lasten varjoon. Koulun aamu- ja iltapäivätoiminnan laatuksiteereissa tuodaan esille, että aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee olla lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa. Miten toiminta voi tukea lapsen kasvua ja kehitystä, jos henkilökunnalla ei ole aikaa kaikkien tasapuoliseen tukemiseen? (Perusopetuksen laatuksiteerit 2012, 57).

Henkilökunnan määrän lisäksi sekä työntekijät että perheet nimesivät merkittäväksi kehityskohteeksi aamu- ja iltapäivätoiminnan *tilat*. Tilat koettiin ahtaiksi, joissa esteettömyys ei toteutunut. Työntekijät kertoivat ryhmäkokojen olevan suuria, jonka vuoksi pienissä ja ahtaissa tiloissa esiintyy rauhattomuutta. Yhdessä iltapäivätoiminnan yksikössä esteettömyys ei toteutunut portaikon takia. Kyseisessä yksikössä iltapäivätoiminnan tiloihin ei olisi päässyt lapsi, jolla on esimerkiksi liikuntavamma. Laatuksiteereihin kuuluu, että aamu- ja iltapäivätoiminnan tilat ovat tarkoituksenmukaisia sekä ympäristö on lapselle turvallinen ja viihtyisä

(Perusopetuksen laatukriteerit 2012, 57). Jos tilojen ahtaus aiheuttaa rauhatonmuutta, on lapsen vaikea saada lepoa ja rauhaa. Lapsille olisi kuitenkin hyvä tarjota tilat jossa rauhoittua. Tämä ei toteutunut kaikissa aamu- ja iltapäivätoiminnan yksiköissä. Rauhallista tilaa tarvitaan myös silloin kun lapset tekevät läksyjä, sillä rauhaton ympäristö vaikeuttaa keskittymistä. (Iivonen 2009, 75.) Perusopetuksessa on säädetty, että aamu- ja iltapäivätoiminnassa lapsella on oikeus turvalliseen ja rauhalliseen ympäristöön. Lapsella on oikeus osallistua lapsille suunnattuun monipuoliseen toimintaan, sekä lapsella on oikeus myös levätä rauhallisessa ympäristössä. (Perusopetuslaki 48 §)

Tilojen lisäämistä voidaan katsoa myös toisesta näkökulmasta. Osa työntekijöistä mainitsi, ettei tilojen lisääminen ole pelkästään hyvä asia. Se voi vaikeuttaa lapsiryhmän vahtimista, mikäli lapsilla olisi pääsy kaikkiin tiloihin. Esimerkiksi kahden työntekijän on helpompi vahtia lapsia, jos he ovat yhdessä tai kahdessa huoneessa. Jos lapset taas pääsevät vapaasti liikkumaan ja leikkimään kolmessa tai neljässä huoneessa, kahden työntekijän on vaikea pitää lapsia silmällä.

Teemahaastatteluista nousi esille työntekijöiden tyytymättömyys siihen, miten paljon he voivat *vaikuttaa omaan työkuvaan*. Kaikissa haastatteluissa työntekijät toivat esille sen, etteivät he omasta mielestään saaneet vaikuttaa tarpeeksi omaan työhönsä. Vaikeissa tilanteissa työntekijät kokivat, että heille annettiin liikaa vastuuta. Haastateltavat kokivat myös esimiehen tuen riittämättömäksi. Vaikeissa tilanteissa juuri lähiesimiehen tuella on iso merkitys. Mikäli työntekijä ei saa tukea esimieheltään, lisää se hänen stressiään ja voi aiheuttaa työuupumusta. Esimies on päävastuussa aamu- ja iltapäivätoiminnasta, joten senkin vuoksi esimiehen tuella on suuri merkitys. On kuitenkin huomioitava, että vain osa työntekijöistä koki suhteen esimieheen hankalaksi. Osa haastateltavista kertoi yhteistyön sujuvan loistavasti esimiehen ja henkilökunnan välillä. Eroavuuksia oli siis yksiköstä riippuen.

Osa työntekijöistä koki *vastuun* liian suureksi vaikeissa tilanteissa. He kertoivat, että näissä tilanteissa helpottaisi se, että yksikön kaikki työntekijät osallistuisivat

toiminnan suunnitteluun. Osa haastateltavista kertoi, ettei aina tiennyt mitä ohjelmaa millekin päivälle on suunniteltu. Yhdessä suunnittelu, tai ainakin kaikkien ideoiden huomioiminen ja vapaus kertoa omista ideoista lisäisi luottamusta ja tasa-arvoisuutta työntekijöiden välillä ja samalla parantaisi työilmapiiriä.

Haastatteluista kävi ilmi, että työntekijät eivät pääse osallistumaan tarpeeksi lisäkoulutuksiin, vaikka halua ja *tarvetta lisäkoulutukselle* olisi. Yksi syy miksei lisäkoulutuksia järjestetä, on työntekijöiden mukaan se, ettei sijaisia ole saatavilla koulutuksien ajaksi. Osa työntekijöistä oli sitä mieltä, etteivät saa riittävästi tukea esimieheltään. Esimiehen tuen puute näkyy siis esimerkiksi juuri lisäkoulutuksien puutteena. Työntekijät kertoivat, että lisäkoulutuksia luvataan, mutta käytännössä niitä ei toteuta. Oman ammattitaidon kehittäminen on kuitenkin tärkeää, sillä silloin asiakkaan oikeus saada laadukkaita palveluita toteutuu, työn tuloksellisuus varmentuu ja samalla se vahvistaa työntekijän kokemaa työniloa ja työyhteisön luottamusta. Osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että tarpeen tullen lisäkoulutukseen on mahdollista osallistua. Koulun aamu- ja iltapäivätoiminnan laatuksiteereissa tuodaan esille, että henkilöstön osaamisen on vastattava toimintaryhmän tarpeita. Tästä syystä työntekijöille pitäisi tarjota mahdollisuus lisäkoulutuksiin mikäli he sitä itse toivovat. (Hyvän työpaikan kriteerit. Perusopetuksen laatuksiteerit 2012, 57.)

Tiedonkulun suhteen mielipiteet vaihtelivat työntekijöiden ja perheiden välillä. Perheet olivat tyytyväisiä tiedonkulkuun sekä koulun, että kodin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan välillä. Työntekijöiden näkökulmasta tiedonkulku oli välillä heikkoa, ja se vaikeutti työntekijöiden työtä. Työntekijät olivat sitä mieltä, että sujuva ja toimiva tiedonkulku koulun ja iltapäivätoiminnan välillä helpottaisi heidän työtaakkaansa. Esimerkiksi jos aamu- ja iltapäivätoiminnan asiakkaana oleva lapsi on sairaana, henkilökunta toivoi että siitä ilmoitettaisiin heille. Tiedonkulun toimimattomuus turhautti työntekijöitä.

Teemahaastatteluista selvisi, että työntekijät haluaisivat lisätä *yhteistyötä ja yhteydenpitoa* vanhempien kanssa. Yllättävää oli se, ettei osa työntekijöistä ollut tavannut joidenkin lasten vanhempia. Työntekijät kertoivat, että oli helpompaa

pitää yhteyttä vanhempiin, jotka esimerkiksi tuovat tai hakevat lapsen aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Aktiivisiin vanhempiin oli helpompi pitää yhteyttä. Osa lapsista kulkee koulutakseilla, joten työntekijät tapaavat näiden lasten vanhemmat harvemmin jos koskaan. Tästä syystä osa aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöistä toivoivat, että heidät otettaisiin mukaan koulun puolella järjestettäviin vanhempainiltoihin. Näin aamu- ja iltapäivätoiminta saisi näkyvyyttä ja työntekijät tulisivat tutuiksi lasten vanhemmille.

Kemin kaupunki tarjoaa *aamupäivätoimintaa*, mikäli perheet sitä tarvitsevat. Tällä hetkellä yksi perhe käyttää aamupäivätoiminnan palveluita. Aamupäivätoimintaa järjestetään ennen koulun alkua Leipätehtaan toimintakeskuksessa päivätoiminnan tiloissa. Sieltä lapsi siirtyy koulupäivän alkaessa koululle. Oli yllättävää, ettei yksikään kyselylomakkeeseen vastanneista perheistä ottanut kantaa aamupäivätoimintaan ja sen kehittämiseen. Kehittämissuhteet koskivat vain iltapäivätoimintaa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyössämme selvitimme miten vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintoja voitaisiin kehittää Kemissä. Olisi ollut mielenkiintoista selvittää mitä kehityskohteita sekä vanhemmat että työntekijät olisivat nimenneet yksikkökohtaisesti, sillä nyt opinnäytetyömme koskee yleisesti Kemien vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintoja. Tutkimuksesta olisi ollut tällöin konkreettisempaa hyötyä yksiköiden näkökulmasta.

Teoriaosuutta kirjoittaessamme teoriatietoa löytyi koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnasta ja siitä kuinka siinä otetaan huomioon erityistä tukea tarvitsevat lapset. Alusta asti rajasimme opinnäytetyömme koskemaan vain vammaisia lapsia aamu- ja iltapäivätoiminnoissa Kemissä. Olisimme saaneet opinnäytetyöstämme merkittävästi kattavamman jos olisimme ottaneet tutkimusaineistoon mukaan erityistä tukea tarvitsevat lapset. Se olisi kuitenkin vaikeuttanut käsitteiden määrittelyä, miten määritellä erityistä tukea tarvitseva lapsi, ja myös tehnyt opinnäytetyöstämme isotoisemmän ja laajemman. Myös kohderyhmä olisi kasvanut kymmenestä perheestä todennäköisesti kymmeneen perheisiin. Aiheen rajaaminen erityistä tukea tarvitsevista lapsista vammaisiin lapsiin oli siis tarpeellista. Jos olisimme valinneet näkökulmaksi sen, miten aamu- ja iltapäivätoimintoja voitaisiin kehittää erityistä tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta, olisi meidän pitänyt rajata työntekijän näkökulma pois. Halusimme kuitenkin opinnäytetyöstämme mahdollisimman monipuolisen, joten rajasimme kohderyhmää perheiden näkökulmasta pienemmäksi saadaksemme tutkimukseen mukaan työntekijän näkökulman.

Teoriaa löytyi myös siitä kuinka huomioida maahanmuuttajalapset koulun aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Myös tästä näkökulmasta olisi ollut mielenkiintoista tehdä opinnäytetyö. Miten Kemissä järjestetään maahanmuuttajataustaisille lapsille aamu- ja iltapäivätoimintaa ja miten sitä voitaisiin kehittää. Olemme molemmat suuntautuneet opinnoissamme vammaistyöhön ja kuntoutukseen, joten oli luonnollista valita kohderyhmäksi vammaiset lapset suuntautumisemme mukaan. Yh-

dessä iltapäivätoiminnan ryhmistä oli yksi tai useampi vammaisen maahanmuuttaja lapsi, mutta emme tienneet tätä ennen tutkimusta, joten emme osanneet ottaa häntä ja hänen perhettään huomioon tutkimuksessamme. Jotta olisimme voineet ottaa nämä perheet mukaan, olisi meidän pitänyt kääntää kyselylomake englanniksi. Mielenkiintoista olisi ollut ottaa heidän vastauksensa mukaan tutkimukseemme, tai tehdä kokonaan oma tutkimus heidän näkökulmastaan ja siitä millaiseksi he kokevat koulun aamu- ja iltapäivätoiminnan.

Keräsimme opinnäytetyömme tutkimusaineiston tarkoituksella kahdella eri tavalla, sekä teemahaastatteluna, että kyselylomakkeen muodossa. Tällä tavalla pääsimme tutustumaan molempiin suosittuihin tapoihin kerätä tutkimusaineistoa. Mielestämme saimme tutkimusta varten riittävästi tietoa valitsemillamme tavoilla kerätä aineisto. On kuitenkin hyvä pohtia, olisivatko vastaukset olleet erilaisia, mikäli olisimme muuttaneet aineiston keruu tapaa. Esimerkiksi, olisivatko henkilökunnan vastaukset olleet vielä rehellisempiä ja monipuolisempia, jos olisimme keränneet vastaukset kyselylomakkeella teemahaastattelun sijasta. Kyselylomake olisi myös tavoittanut jokaisen aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijän. Haastatteluihin pyysimme yhden työntekijän jokaisesta yksiköstä, lukuun ottamatta yhtä yksikköä, josta työntekijät itse tarjoutuivat antamaan meille kaksi haastattelua. Mikäli olisimme haastatelleet jokaista työntekijää näistä kolmesta toimintayksiköstä, olisimme mahdollisesti saaneet monipuolisempia vastauksia. Päätimme kuitenkin tarkoituksella rajata teemahaastattelut yhteen työntekijään yksikköä kohden, sillä muuten opinnäytetyömme tutkimusaineisto olisi paisunut liian suureksi kahden ihmisen analysoitavaksi. Sopiessamme haastattelun ajankohdan etukäteen, annoimme työntekijöille samalla mahdollisuuden valita yksiköstä haastatteluun parhaiten sopiva henkilö. Emme määritelleet ketä haluamme haastatella, vaan annoimme henkilökunnan tehdä päätöksen itse. Teemahaastattelun ideana on kysyä suoraan kohdehenkilöltä mitä hän ajattelee jostakin asiasta. Teemahaastattelu siis sopi hyvin tutkimuksemme aineistonkeruu tavaksi, sillä halusimme tietää mitä työntekijät ajattelevat aamu- ja iltapäivätoiminnasta ja sen kehityskohteista. (Valli & Aaltola 2015, 27.)

Opinnäytetyömme oli tarkoituksella rajattu koskemaan vammaisia lapsia ja miten aamu- ja iltapäivätoimintaa voisi kehittää heidän näkökulmastaan. Kahdessa kolmesta iltapäivätoiminnan yksiköstä ryhmässä oli vammaisten lasten lisäksi muita lapsia. Haastatteluissa yritimme painottaa vastaajia vastaamaan niin, että huomio keskittyy siihen, miten toimintaa voisi kehittää vammaisen lapsen näkökulmasta ja miten vammaisen lapsi vaikuttaa ryhmän toimintaan, sen suunnitteluun ja toteutukseen. Vastauksista oli vaikea erottaa koskivatko ne ryhmää kokonaisuudessaan vai koskiko se ryhmää vammaisen lapsen näkökulmasta. Meidän oli kuitenkin luotettava siihen, että haastateltavat ymmärsivät opinnäytetyömme aiheen ja vastasivat sen mukaisesti kysymyksiimme.

Myös vanhempien haastattelemisen olisi voinut olla mielenkiintoista ja antoisaa, sillä kyselylomakkeiden huono puoli oli se, että emme tutustuneet vastaajiin. Haastatteluissa on omat etunsa. Haastateltava henkilö voi kertoa aiheesta vapaasti ja tarvittaessa haastateltavan vastauksista voidaan kysyä tarkentavia kysymyksiä. Vastauksia voi myös selventää haastattelun aikana ja haastattelija näkee haastateltavan ilmeet ja eleet eli miten haastateltava reagoi kysymyksiin. Haastattelu on myös hyvä siksi, että kyselylomakkeissa vastaaja voi ymmärtää kysymyksen väärin tai eri tavalla kuin alun perin oli tarkoitus. Haastatteluissa voidaan selventää mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Vastaukset on usein laajoja ja niistä täytyy poimia tarvittavat tiedot. Vaikeita aiheita käsiteltäessä haastatteluissa näkee haastateltavan reaktiot, mutta toisaalta kyselylomakkeissa vastaaja jää anonyymiksi. Opinnäytetyömme eettisyyden kannalta meille oli tärkeää pitää sekä henkilökunta että perheet anonyymeinä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 200.)

Kerättyämme tutkimusaineiston emme olleet varmoja, oliko aineisto riittävän laaja ja saimmeko tarpeeksi monipuolisesti vastauksia kehittämiskohteista. Kuitenkin onnistuimme sekä teemahaastatteluissa, että kyselylomakkeissa. Kyselylomakkeen avoimet kohdat antoivat vanhemmille vapauden vastata omin sanoin rajattuihin kysymyksiin monivalintavaihtoehtojen lisäksi.

Aloitimme opinnäytetyömme suunnittelun alkuvuodesta 2015. Teimme aikataulun haastattelujen, kyselylomakkeiden ja varsinaisen kirjoitustyön osalta. Haastattelut toteutimme toukokuussa 2015. Annoimme vanhemmille aikaa vastata kyselylomakkeisiin kolme viikkoa toukokuussa 2015. Toukokuun loppuun mennessä olimme keränneet tutkimusaineiston, joten pysyimme hyvin aikataulusamme. Jaoin opinnäytetyömme kahtia. Toinen meistä kirjoitti puolet ja toinen puolet. Kirjoitimme opinnäytetyötämme itsenäisesti toinen etelä-suomesta ja toinen pohjois-suomesta. Kirjoitusprosessin aloittaminen tuntui haastavalta. Kumpinkin meistä on tottunut tekemään koulutyöt paineen alla, joten myös opinnäytetyömme tapauksessa kirjoittamisprosessi jäi viime tippaan. Olemme kuitenkin tyytyväisiä aikaansaannokseemme olosuhteet huomioon ottaen.

LÄHTEET

- Epilepsialiitto. 2015. Mitä epilepsia on? Viitattu 01.07.2015
http://www.epilepsia.fi/epilepsialiitto/epilepsialiiton_ajankohtaista/tietoa_epilepsiaista
- Epilepsialiitto. 2015. Yleisyys. Viitattu 01.07.2015
http://www.epilepsia.fi/epilepsialiitto/epilepsialiiton_ajankohtaista/tietoa_epilepsiaista/yleisyys
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos, Keuruu. Otavan Kirjapaino Oy
- Hyvän työpaikan kriteerit. Ammattitaito ja osaaminen. Talentia. Viitattu 22.08.2015
http://www.talentia.fi/tyoelamassa/hyva_tyopaikka/ammattitaito_ja_osaaminen
- livonen, E. 2009. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan lainsäädännön toivuus, toiminnan laatu ja muutostarpeet. Opetusministeriön julkaisuja 2009:8.
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Aamu- ja iltapäivätoiminta. Viitattu 22.07.2015
<http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/aihealueet-aakkosittain/koulunkaynti/aamu--ja-iltapaivatoiminta/>
- Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Mitä on kehitysvamma? Viitattu 22.06.2015.
<http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma->
- Kunnat.net. Kehitysvammaisten aamu- ja iltapäivätoiminta. Viitattu 22.07.2015
<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus/aamu-iltapaivatoiminta/apip-kehitysvammaiset/Sivut/default.aspx>
- Ladonlahti, T, Naukkarinen, A. & Vehmas, S. 2001. Poikkeava vai erityinen? Erytispedagogiikan monet ulottuvuudet. 3. painos, Juva. WS Bookwell Oy
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Pienille koululaisille aamu- ja iltapäivätoimintaa. Viitattu 22.07.2015
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/perusopetus/aamu-_ja_iltapaeivaetoiminta/?lang=fi
- Mäenpää, H. Suomen CP-liitto Ry, CP-vamma. Lastenneurologi. Viitattu 01.07.2015
<http://www.cp-liitto.fi/vammaryhmat/cp-vamma>
- Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana. Eryityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy

Opetushallitus. Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lainsäädäntö. Viitattu 23.07.2015 http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/lainsaadanto/aamu_ja_iltapaivatoiminta

Opetushallitus. 2011. Aamu- ja iltapäivätoiminta. Viitattu 23.07.2015 http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/aamu- ja_iltapaivatoiminta

Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. 2011. Opetushallitus

Perusopetuksen laatuksikriteerit: Perusopetuksen, perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatuksikriteerit. 2012. Opetus- ja kulttuurin ministeriön julkaisuja 2012:29.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Rajala, R. 2007. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta: Eriyistä tukea tarvitsevat oppilaat aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Opetushallitus.

Rajala, R. 2005. Lapsen parhaaksi: tukea ja laatua aamu- ja iltapäivätoimintaan. Opetushallitus.

Sivula, S. 2013. Vernerinet. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta. <http://verneri.net/yleis/koululaisten-aamu-ja-iltapaivatoiminta>

Suomen kuurosokeat ry 2013. Viitattu 23.08.2015 <http://www.kuurosokeat.fi/tietoa/kuulonakovamma.php>

Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos, Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Liikuntavammat. Viitattu 15.08.2015 <https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/keinoja-mielenterveyden-edistamiseen/time-out-aikalisa-elama-raiteilleen/aikalisaohjaajien-materiaalipaketti/fyysinen-aktiivisuus-ja-liikuntavammat/liikuntavammat>

Terveyskirjasto. 2015. Näkövammat. Kustannus Oy Duodecim. Viitattu 01.07.2015 http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00036

Vernerinet. CP-vamma. Viitattu 22.06.2015. <http://verneri.net/yleis/cp-vamma>

Vernerinet. Liikuntavamma. Viitattu 23.06.2015 <http://verneri.net/selko/vammaisuus/lisavammat/>

Vernerinet. Yleissopimuksen sisältö tiivistettynä. Viitattu 29.06.2015. <http://verneri.net/yleis/yleissopimuksen-sisalto-tiivistettyna>

Vesala, H. T. Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisen tukeminen: osa

työntekijän ammatti-identiteettiä? Suuntaaja 3/2013. Viitattu 21.8.2015.
<http://www.aspasaatio.fi/suuntaaja/suuntaaja-32013/kehitysvammaisen-henkil%C3%B6n-itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%C3%A4misen-tukeminen-osa-ty%C3%B6ntekij%C3%A4n>

World Health Organization & The World Bank. 2011. World Report on Disability.
http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

LIITTEET

Liite 1

Vanhempien kyselylomakkeen saatekirje

Hei!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Lapin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyönä kartoituksen vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoiminnasta Kemissä ja siitä, miten sitä voidaan kehittää.

Opinnäytetyömme tavoitteena on Teidän kokemusten ja kehittämisideoiden avulla löytää kehittämiskohteita vammaisten lasten aamu- ja iltapäivätoimintaan. Haastattelemme sekä Teitä vanhempia että työntekijöitä. Vastauksienne avulla saamme tietoa siitä, mitkä osa-alueet tarvitsevat kehittämistä. Kyselyyn vastataan nimettömänä, joten vastaukset eivät ole tunnistettavissa. Teemme opinnäytetyömme yhteistyössä Leipätehtaan toimintakeskuksen kanssa.

Arvostamme suuresti, jos voitte käyttää noin 15 minuuttia ajastanne vastaamalla kyselyyn. Vastauksenne ovat aamu- ja iltapäivätoiminnan kehittämisen kannalta meille erittäin tärkeitä.

Teillä on aikaa vastata kyselyyn toukokuun loppuun asti, jolloin lomakkeet on viimeistään palautettava aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajalle suljetussa kirjekuoressa, jonka saatte lomakkeen yhteydessä.

Mikäli Teillä herää kysymyksiä tutkimukseen liittyen, vastaamme mielellämme niihin.

Ystävällisin terveisin (Tässä kohtaa oli meidän nimemme ja yhteystietomme)

Liite 2

Kyselylomake vanhemmille

Lomakkeen täyttöohjeet: Ympyröi sopiva vaihtoehto ja vastaa muihin kysymyksiin oman mielipiteesi mukaisesti.

Olen:

- a) äiti
- b) isä
- c) vastaamme pariskuntana
- d) muu huoltaja, _____

Kuinka kauan olette käyttäneet aamu- ja iltapäivätoiminnan palveluita?

Mistä saitte tietoa aamu- ja iltapäivätoiminnasta?

1. Mikä merkitys aamu- ja iltapäivätoiminnalla on perheellenne?

2. Mitä, jos aamu- ja iltapäivätoimintaa ei järjestettäisi? Miten se vaikuttaisi elämäänne?

3. Järjestetäänkö aamu- ja iltapäivätoimintaa riittävästi tarpeisiinne nähden?

- a) kyllä
- b) ei

Kehittämisehdotus

4. Mitä mieltä olet aamu- ja iltapäivätoiminnan ilmapiiristä? Esimerkiksi miten henkilökunta kohtaa sinut ja lapsesi?

- a) Erittäin tyytyväinen
- b) Melko tyytyväinen
- c) Tyytymätön

Kehittämisehdotus

5. Kuinka tyytyväisiä olette lapsenne ohjaukseen ja hoitoon?

- a) Erittäin tyytyväinen
- b) Melko tyytyväinen
- c) Tyytymätön

Kehittämisehdotus

6. Mitä mieltä olet tiedonkulun sujuvuudesta aamu – ja iltapäivätoiminnan ja koulun välillä?

- a) Erittäin tyytyväinen
- b) Melko tyytyväinen
- c) Tyytymätön

Kehittämisehdotus

7. Mitä mieltä olet tiedonkulun sujuvuudesta aamu – ja iltapäivätoiminnan ja koulun välillä?

- a) Erittäin tyytyväinen
- b) Melko tyytyväinen
- c) Tyytymätön

Kehittämisehdotus

8. Oletko tyytyväinen aamu- ja iltapäivätoiminnan sisältöihin? Onko toiminta mielestäsi riittävän virikkeellistä ja suunniteltua?

9. Oletko saanut osallistua/vaikuttaa aamu- ja iltapäivätoiminnan suunnitteluun ja sisältöön?

a) Kyllä

b) En

Kehittämisehdotus

10. Mitä mieltä olet aamu- ja iltapäivätoiminnan tilojen viihtyvyydestä ja turvallisuudesta?

a) Erittäin tyytyväinen

b) Melko tyytyväinen

c) Tyytymätön

Kehittämisehdotus

11. Oletko tarvittaessa saanut tarpeeksi aikaa henkilökunnalta lapseesi liittyvissä asioissa?

a) Kyllä

b) Ei

Kehittämisehdotus

Muita kehittämissuhteita?

Kiitos!

Liite 3

Työntekijöiden teemahaastattelurunko

1. Ammatillinen koulutus?
2. Millä tehtävänimikkeellä työskentelet?
3. Kauan olet työskennellyt nykyisissä tehtävissäsi?
 - a) Alle vuosi
 - b) 1-5 vuotta
 - c) 5-10 vuotta
 - d) Enemmän
4. Mitkä ovat keskeiset työtehtäväsi?
5. Kuinka paljon aamu- ja iltapäivätoiminnan ryhmässä on vammaisia lapsia?
6. Millaisia kokemuksia ja ajatuksia sinulla on vammaisten lasten ohjaamiseen liittyen?

Esimerkiksi

 - ryhmäkoot,
 - työntekijöiden määrä,
 - resurssit esim hankinnat
 - tilat, rauhallisuus
 - työyhteisön tuki?
7. Miten huomioitte vammaisten lasten ikä- ja kehitystason aamu- ja iltapäivätoiminnassa?
8. Kuinka paljon pystyt itse vaikuttamaan työnkuvaasi? Saatko tarpeeksi vastuuta vai annetaanko sitä sinulle liikaa?
9. Kuinka paljon teet yhteistyötä koulun kanssa? Onko riittävästi? Pitäisikö olla enemmän?

10. Kuinka paljon teet yhteistyötä vanhempien kanssa? Koetko hyväksi, pitäisikö kehittää?
11. Koetko saavasi riittävästi tukea esimieheltä tai työyhteisöltä haastavissa tilanteissa? Mitkä tekijät auttavat kuormittavissa tilanteissa?
12. Koetko koulutuksesi ja osaamisen olevan riittävä?
13. Onko sinulla tarvetta lisä- ja täydennyskoulutukseen?
14. Onko sinulla mahdollisuus lisäkoulutukseen?
15. Onko sinulla tarvetta työnohjaukseen?
16. Jos on tarvetta, tarjotaanko työnohjausta?
17. Miten haluaisit kehittää aamu- ja iltapäivätoimintaa?